

Human Rights Coordination Centre

Human rights coordination centre

Izvjestaji HRCC-a zasnivaju se na redovnim i specijalnim izvjestajima medjuvladinih i nevladinih organizacija. Cilj izvjestaja je da pruži sažetu analizu problematike ljudskih prava i trendova u kontekstu sveukupne situacije u oblasti ljudskih prava u Bosni i Hercegovini u toku perioda obuhvaćenog izvjestajem. Za pitanja o konkretnim temama, treba se obratiti organizacijama koje izvještavaju o njima ili HRCC-u. Molimo vas da sve informacije za koje biste željeli da budu uključene u buduće izvjestaje posaljete putem faksa na #387-71-447-420 za Lene Madsen, Sirpu Rautio ili Erica Fréjabuea, ili e-mailom na adresu lene.madsen@ohr.int, sirpa.rautio@ohr.int, ili eric.frejabue@ohr.int.

Ovo je prvi polugodišnji izvjestaj HRCC-a. Cilj ovog izvjestaja je da da pregled značajnih događanja u oblasti ljudskih prava u periodu od aprila do septembra 1999. godine, te da čitaocu pruži informacije o trendovima i analizira događanja tokom perioda obuhvaćenog izvjestajem. Izvjestaj se zasniva na opširnim izvjestajima OSCE-a, OHR-a, UNHCR-a, i UNMIBH-a, kao i nekim drugim izvorima. Među uocnim opštim trendovima su:

- sve veći broj povrataka i posjeta u cilju procjene stanja tokom ljetnjih mjeseci, uključujući i područja koja su ranije smatrana problematičnim
- novi ??? incidenti vezani za sigurnost, koji su uglavnom bili usmjereni na imovinu a ne na lica
- nastavak opstrukcije u implementaciji imovinskih zakona kako u Federaciji tako i u RS-u
- daljnje prisustvo uticaja na nezavisnost i nepristrasnost sudstva, uz istovremena nastojanja u zakonodavnoj oblasti usmjerena na rješavanje ovog problema
- kontrola procedura hapšenja i pritvora u Federaciji otkriva probleme vezane za vođenje evidencije, te moguća kršenja Evropske konvencije o ljudskim pravima (ECHR) u pogledu policijskog shvatanja "hapšenja"
- trgovina bijelim robljem pojavljuje se kao ozbiljan problem u oblasti ljudskih prava
- daljnje kršenje ekonomskih i socijalnih prava, naročito u oblasti zapošljavanja i penzija
- ozbiljna diskriminacija u obrazovanju; neki razredi sirom zemlje podvojeni po etničkoj osnovi
- povećan broj slučajeva pred institucijama koje se bave ljudskim pravima; poboljšano postivanje odluka u Federaciji
- tekuća nastojanja na uspostavljanju zakonskog okvira za djelovanje bh nevladinih organizacija
- Pakt stabilnosti uspostavlja forum za razmatranje regionalnih pitanja u oblasti ljudskih prava

IZBJEGLICE, RASELJENA LICA I PRAVO NA POVRATAK

ŠOvaj dio prvenstveno sadrži informacije u vezi s povratkom koje su značajne sa aspekta ljudskih prava

Opšti pregled posjeta/povratka:

1. Manjinski povratak, naročito u RS-u, tekao je sporo u proljetnom periodu, ali je u periodu od jula do kraja septembra 1999. godine doslo do povećanja broja povratnika, kako onih koji su se vratili uz pomoć određenih organizacija tako i onih čiji je povratak bio spontan, i u većini slučajeva povratak je protekao bez incidenata. Tokom ljeta je povećan broj raseljenih lica koja su posjetila istocnu RS u cilju procjene stanja, uključujući i područja u kojima je sloboda kretanja do tada bila prilično ograničena. Povećao se i broj slučajeva spontanog povratka (sto ne uključuje organizovane posjete u cilju procjene stanja), i sada se taj povratak odvija rutinski u većem dijelu Federacije, a takodje u sve većem broju i u RS-u. Ovo je rezultat povećane slobode kretanja, sto ukazuje na povećano povjerenje u pogledu sigurnosne situacije. Sigurnost ipak i

dalje predstavlja problem u nekim područjima. Tokom perioda obuhvaćenog izvještajem doslo je do povećanja broja slučajeva spontanog povratka raseljenih lica i izbjeglica srpske nacionalnosti u Federaciju, očito zbog pogorsanja životnih uslova u RS-u i SRJ.

2. Uprkos odredjenom napretku, broj slučajeva stvarnog povratka u predratna mjesta prebivalista je, kada se uporedi sa brojem raseljenih, i dalje mali, posto se nastavila opstrukcija manjinskog povratka. U nekim slučajevima su lokalni organi vlasti bili otvoreno protiv manjinskog povratka. U maju je, na primjer, opštinsko vijeće u Kotor-Varoši (RS) donijelo odluku protiv povratka Bosnjaka, nakon čega je uslijedilo organizovano blokiranje puta Bosnjacima povratnicima od strane stanovnika srpske nacionalnosti sa tog područja. Međutim, glavna prepreka za povratak, posebno u urbanim područjima, je i dalje loša implementacija imovinskih zakona u oba entiteta. Špogledati slijedeći dio. Medju ostalim metodama opstrukcije su: odbijanje da se povratnici registruju ili da im se izdaju lični dokumenti, nedostupnost penzionog osiguranja i zdravstvene zaštite, diskriminacija prilikom zapošljavanja, te diskriminacija unutar obrazovnog sistema.
3. U septembru je doslo do prvog manjinskog povratka na **Pale**, opštinu u RS-u nedaleko od Sarajeva, što možda ukazuje na otvaranje povratka u opštine u istočnoj RS koje se smatraju tvrdolinijaskim. Nastavljen je i povratak u Zvornik, u istočnoj RS.
4. Nedostatak sredstava za projekte rekonstrukcije u sve većoj mjeri sprečava ili usporava povratak, te uzrokuje tenzije i frustracije. Ovo predstavlja poseban problem na području Zvornika.

Incidenti vezani za sigurnost:

5. **Specijalni izvještaj Ombudsmena za BiH:** Ombudsmen za BiH je 29. septembra objavila izvještaj pod naslovom "Diskriminacija u djelotvornoj zaštiti ljudskih prava povratnika u oba entiteta u Bosni i Hercegovini". Predmet ovog izvještaja je problem diskriminacije u djelotvornoj zaštiti povratnika koja je inače zagarantovana članom 3. (zabrana nehumanog tretmana) i 8. (poštovanje privatnog i porodičnog života, doma i prepiske) ECHR-a, te članom 1. Protokola 1. ECHR-a (mirno uživanje imovine), i članom 26. ICCPR-a (nediskriminacija i jednaka zaštita pred zakonom). Ovo ispitivanje odnosi se na incidente vezane za sigurnost a usmjerene protiv povratnika, koji su se desili u periodu od aprila do kraja septembra 1999. godine, i u njemu se zaključuje da nadležni organi u BiH nisu zaštitili ljudska prava građana, te da je doslo do kršenja gore navedenih prava. Na kraju, Ombudsmen za BiH zaključuje da nijedan od entiteta ne ispunjava svoje obaveze prema članu 1. Aneksa 6 Daytonskog sporazuma, kojim se entiteti obavezuju da osiguraju "najviši nivo zaštite ljudskih prava". Šukoliko želite dobiti kompletan izvještaj, kontaktirajte direktno sa Uredom Ombudsmena za BiH. Adresa na Internetu data je u daljem tekstu u stavu 102.Ć
6. Nasilje usmjereno protiv povratnika i/ili njihove imovine nastavilo se i tokom perioda obuhvaćenog izvještajem, te i dalje predstavlja prepreku za povratak u mnogim dijelovima zemlje. Međutim, u odnosu na situaciju iz proteklih godina, broj incidenata se generalno smanjio, i posebno u većini urbanih područja sigurnost ne predstavlja veću prepreku. Problem sigurnosti je i dalje prisutan narocito u opštinama pod kontrolom bosanskih Hrvata u zapadnom dijelu zemlje, kao i u nekim dijelovima RS-a, posto su povratnici i/ili njihova imovina i dalje meta nasilnih napada. Lokalna policija u mnogim slučajevima nije spriječila napade, a počinioi krivičnih djela u brojnim slučajevima nisu uhapšeni niti krivično gonjeni. Ograničenje koje je prisutno u svim ovim opštinama je činjenica da su u sastavu lokalne policije i dalje uglavnom pripadnici većinske etnicke grupe. Špogledati dio o radu policije, u daljem tekstu.Ć
7. U izvještajima se navode ozbiljni incidenti vezani za sigurnost a usmjereni protiv povratnika manjinske bosnjačke nacionalnosti koji su se desili u **Prozoru-Rami** (Federacija) u aprilu, kada

je zapaljeno nekoliko kuca, dok je Islamski centar u centru grada ostecen bacanjem rucne bombe. U aprilu su takodje ostecene nedovrsene kuce povratnika bosnjacke nacionalnosti u **Vitezu** (Federacija) te selu **Slatina** u opštini **Jablanica** (Federacija). U maju su se nakon povratka u **Novi Grad** i **Prijedor** u sjeverozapadnom dijelu RS u Novom Gradu desila dva ozbiljna incidenta vezana za povratak: u Gornji Agicima je 9. maja minirana jedna kuca, dok se drugi incident desio 16. maja, kada je u selu Suhaca u pravcu kuca povratnika Bosnjaka ispaljena granata, sto je rezultiralo znatnom materijalnom stetom na objektima.

8. Krajem juna je u selu **Tarevci** u opštini Modrica (RS) doslo do ozbiljnog incidenta, kada su nekad mirne posjete u cilju rasciscavanja kuca postale metom nasilnih protesta. Prilikom ovog incidenta bacano je kamenje, a bacena je i jedna rucna bomba; povrijedjeno je osam lica. Reakcija lokalne policije bila je neodgovarajuca. Ovaj incident doveo je do zastoja u povratku u Modricu, koji je ponovo zapoceo tek u avgustu. U **Drvaru** je doslo do podizanja tenzija kada je ministar unutrasnjih poslova Kantona 10 svim policijskim stanicama izdao instrukciju u kojoj im je nalozeno da protjeraju sve povratnike (uglavnom Srbe) koji se ne prijave kod lokalnih vlasti i ne dobiju licnu kartu. Situacija je i dalje bila napeta, a pocetkom jula je doslo do serije nasilnih incidenata cija su meta bili povratnici srpske nacionalnosti, nakon sto je navodno jedan Srbin silovao zenu hrvatske nacionalnosti. Nasilje u Drvaru se nastavilo i u avgustu: raseljena lica bosanski Hrvati su 22. avgusta pretukla tri starija muskarca povratnika srpske nacionalnosti. Iako je u vrijeme incidenta lokalna policija bila na licu mjesta, osumnjicenicima je dopusteno da napuste mjesto gdje se incident desio, dok su zrtve odvedene u policijsku stanicu da daju izjave.
9. U izvjestajima se navodi da se nekoliko incidenata vezanih za sigurnost desilo u septembru u **Gacku**, u istocnoj RS, nakon povratka Bosnjaka u selo **Kula** 6. septembra. Dana 7. septembra ispaljeno je nekoliko granata, od kojih je jedna eksplodirala u blizini zgrade koja je sluzila kao kolektivni centar za izbjeglice. Bacena je rucna bomba na prodavnicu u koju su dolazila raseljena lica. Drugi ozbiljan incident vezan za sigurnost desio se 28. septembra tokom posjete u cilju procjene stanja u selu Ilici, u opštini Mostar Jugozapad, koja je pod kontrolom Hrvata. U eksploziji eksplozivne naprave koja je bila postavljena u jednoj ostecenoj kuci jedan policajac i jedan vojnik SFOR-a zadobili su lakse tjelesne povrede. Nekoliko metara od mjesta gdje su se okupili povratnici pronadjene su dvije neeksplodirane mine koje su sadrzavale 14 kilograma eksploziva.

Posjete/povratak u Republiku Srpsku:

10. Zbog sigurnosne situacije prouzrokovane zracnim udarima NATO-a, nije bilo posjeta niti povratka manjina u istocni i juzni dio RS-a. U maju je povratak Bosnjaka u **Nevesinje** odgodjen iz sigurnosnih razloga, dijelom zbog toga sto na tom podrucju nije bilo medjunarodnih snaga. U junu je doslo do prvog povratka 60 Bosnjaka u Berkovice i **Nevesinje** (jugoistocni dio RS-a). Povratak Bosnjaka u jugoistocni dio RS-a nastavio se tokom perioda obuhvacenog izvjestajem, posebno povratak u **Nevesinje** i **Gacko**, gdje se u septembru desio ozbiljan incident vezan za sigurnost.
11. U julu se povecao broj posjeta opstinama u istocnoj RS i stotine raseljenih lica su, izmedju ostalih, posjetile opštine **Sokolac**, **Visegrad** i **Rogaticu**. Organizovane su i vece posjete Foci/Srbinju, gdje do sada nije bilo povratka manjina zbog opstrukcije od strane lokalnih vlasti i napete sigurnosne situacije. Povratak u **Zvornik**, u istocnoj RS, poceo je u proljece sa posjetama u cilju rasciscavanja kuca, a nastavio se tokom cijelog perioda obuhvacenog izvjestajem. Vec u septembru su se u 28 sela u opštini Zvornik odvijale odredjene aktivnosti vezane za povratak. Lokalne vlasti i policija su nastavili saradjivati i nije bilo izvjestaja o vecim incidentima. Od jula je spontani povratak u zapadni dio RS-a postao sve izrazeniji trend. Veliki broj raseljenih lica Bosnjaka se, izmedju ostalih, vracao u opštine **Prijedor** i **Novi Grad**, sto je u

nekim slucajevima prouzrokovalo tenzije.

12. Dana 13. jula oko 300 raseljenih lica iz **Srebrenice** (istocna RS) obiljezilo je cetvrtu godisnjicu pada ovog grada. Oni su po prvi put bili u mogucnosti da godisnjicu obiljeze u ovoj opštini. Uprkos odredjenim strahovima, ova posjeta je protekla mirno i nije bilo izvjestaja o incidentima vezanim za sigurnost.
13. U septembru je u sjeveroistocnom dijelu RS-a doslo do izvjesnog napretka u povratku manjina. Nakon visemjesečnih pregovora otpocela je obnova prvih bosnjackih kuca u selu **Glinje**, opština **Ugljevik**, dok je u opštini **Vukosavlje** doslo do znacajnog pomaka kada je 29 bosnjackih porodica pocelo da se vraca u selo Modricki Lug.
14. Tokom perioda obuhvacenog izvjestajem nesto vise od 200 bosnjackih i hrvatskih porodica vratilo se u dio Brckog koji se nalazi u RS-u. Od tog broja, oko 30 porodica se vratilo u grad Brcko. Doslo je do nekoliko manjih incidenata vezanih za sigurnost, ali neki izrazavaju sumnju u to da su ti incidenti bili konkretno vezani za povratak.

Posjete/povratak u Federaciju/unutar Federacije:

15. Povratak u etnicki mjesoviti Srednjobosanski kanton u kojem je broj povratnika pripadnika manjina relativno visok, je bio uglavnom spontan, dok je povratak u Hercegovacko-neretvanski kanton rijetkost iako broj povratnika polako raste, a povratak se organizira uz pomoc medjunarodne zajednice. U aprilu je s poteskocama otpocio povratak Bosnjaka u **Prozor-Ramu**, ali se ipak nastavio. Bosanski Hrvati koji se ze le vratiti u **Bugojno, Konjic** i druge općine kojima upravljaju Bosnjaci, predstavljaju ohrabrujuci znak.
16. U maju je doslo do prvog povratka raseljenih Srba u Stolac, koji je protekao bez incidenata i nastavio se tokom cijelog perioda koji pokriva izvjestaj. Srbi su se takodje i dalje vracali u Kanton 10 koji je pod kontrolom bosanskih Hrvata (**Livno, Drvar, Glamoc**), i Kanton 1 koji je pod kontrolom Bosnjaka (Unsko-sanski). Dok se povratak u Kanton 1 odvijao bez ozbiljnih poteskoca sa stanovista ljudskih prava, povratak u Kanton 10 su i dalje opstruirali organi vlasti.
17. Tokom perioda koji pokriva izvjestaj, situacija oko 20 bosanskih Srba, povratnika u selo **Tiskovac** (općina Bihac) se nije popravila, usprkos potpisivanju sporazuma o granicama izmedju Hrvatske i Bosne, 30. jula. Sloboda kretanja povratnika se i dalje blokira sto rezultira njihovom nemogucnoscu da se snabdiju hranom i drugim potrepsinama. Povratnici nisu u mogucnosti da dobiju licne isprave i zive u nesigurnosti zbog toga sto ni lokalna policija a ni IPTF nemaju pristupa tom podrucju.

Povratak u urbana podrucja:

18. (Slijedece informacije su zasnovane na podacima UNHCR-a o povratku u cetiri urbana centra u BiH: Sarajevo, Tuzlu, Banja Luku i Mostar. Ove informacije nisu iscrpne, vec bi trebale da naglase razlicite probleme s kojima se suocavaju povratnici u urbana podrucja posto su se prethodni izvjestaji fokusirali na povratak u ruralna podrucja).
19. **Povratak pripadnika manjina u urbana podrucja u periodu april-septembar:** Tesko je procijeniti tacan broj pripadnika manjina koji su se vratili u urbana podrucja, djelimicno zato sto ne prijavljuju svi povratnici boravak, a djelimicno zato sto mnogi borave kod prijatelja ili rodbine dok cekaju na povrat imovine. Slijedeći podaci predstavljaju procjenu UNHCR-a od 31. avgusta 1999.

Povratak manjina:

Dayton-April 1999. April-Avgust 1999.

	Bosnjaci	Hrvati	Srbi	Bosnjaci	Hrvati	Srbi
Sarajevo	—	18.957	10.315	—	384	1092
Tuzla	—	107	287	—	9	45
Banja Luka	571	130	—	85	—	—
Mostar	520	244	963	172	12	92

20. **Povratak u urbane sredine ostvaren putem rekonstrukcije i implementacije**

imovinskih zakona: Za razliku od ruralnih područja, povratak u urbane sredine obično nije potaknut rekonstrukcijom, već je potpomognut mogućnošću povratnika da borave kod prijatelja ili rodbine, ili implementacijom imovinskih zakona. Povećanje broja povratnika u urbane sredine stoga zahtijeva strogu implementaciju imovinskih zakona. To još nije postalo evidentno u većem dijelu Federacije, a u Republici Srpskoj implementacija tek zapocinje.

21. U **Sarajevu** je doslo do određenog broja delozacija, ali je općenito ponašanje kantonalne vlade opstruirajuće, a Ministarstvo pravde je vrsilo otvoreni pritisak na sudove da zaustave delozacije. Sarajevske općine variraju u svojoj spremnosti na saradnju u pogledu povrata imovine: Ilidža, Ilijaš i Hadžici su relativno kooperativne općine, dok su Novo Sarajevo, Novi Grad i Vogosca općenito nekooperativne. Općina Stari Grad nije bila aktivna po pitanju povrata imovine.

22. U općini **Tuzla**, općinske vlasti su generalno kooperativne u omogućavanju povratka pripadnika manjina. Ured za stambene poslove u Tuzli je preuzeo vodeću ulogu u razvoju ose povratka Tuzla-Bijeljina, imovinskog mehanizma koji treba olaksati povratak raseljenih lica u ove općine. Implementacija imovinskih zakona u slučajevima višestrukog korištenja je umnogome unaprijedjena tokom perioda koji pokriva izvještaj putem uspostavljanja komisija za dvostruko korištenje (DOC) koje se sastoje od predstavnika lokalnih organa vlasti i međunarodnih predstavnika.

23. U **Banja Luci**, lokalne vlasti nisu uložile nikakav napor da omoguće povratak manjina, pa je povratak u zauzetu imovinu stoga još uvijek spor. Tokom 1999. godine, doslo je do otprilike 30 delozacija/vraćanja u posjed u Banja Luci. Velika većina povratnika se diskretno smjesti kod rodbine i prijatelja, i podaci ne odgovaraju stvarnoj situaciji. Obnova stambenih jedinica ima malo značaja za omogućavanje povratka manjina.

24. U **Mostar** praktično nije doslo do povratka putem implementacije imovinskih zakona, iako je doslo do određenog povratka putem obnove. Rješenja o vraćanju u posjed imovine u društvenom vlasništvu su u Mostaru izdata u manje od 2% slučajeva. Organi vlasti ne osiguravaju provođenje odluka i vraćanje u posjed podnositelaca zahtjeva. Lokalne vlasti odbijaju poduzeti mjere u slučajevima višestrukog korištenja, i tek trebaju razriješiti slučajeve "post-daytonskih delozacija". Ustanovljena je komisija za dvostruko korištenje čiji rad još nije rezultirao vraćanjem u posjed usprkos izdavanju 14 rješenja.

25. **Sigurnost i povratak u urbane sredine:** Općenito, sigurnost ne predstavlja problem u Sarajevu i Tuzli. U posljednje vrijeme nisu prijavljeni slučajevi nasilja ili maltretiranja. U Banja Luci je od 1996. godine doslo do izuzetnog poboljšanja sigurnosne situacije, ali pojedinačne okolnosti, kao i politička atmosfera diktiraju stanje sigurnosti povratnika. U Mostaru, pitanja sigurnosti još uvijek igraju značajnu ulogu.

Povratak u Saveznu Republiku Jugoslaviju:

26. Tokom i nakon napada NATO-a na SRJ u martu i aprilu 1999. godine, oko 68.000 izbjeglica sa Kosova, Sandžaka i drugih područja SRJ je doslo u Bosnu, što je na vrhuncu priliva izbjeglica kulminiralo sa 112.000 ljudi. To je izuzetno otežalo ionako tesku stambenu situaciju u Bosni. U junu 1999. oko 5.000 izbjeglica je bilo smješteno u kolektivne smještaje putem UNHCR-a, dok je

ostatak pronasao alternativna rjesenja boravci kod prijatelja ili porodice, ili iznajmljujuci privatni smjestaj. Krajem septembra, oko 1.500 izbjeglica je jos uvijek boravilo u kolektivnim smjestajima u Bosni, dok je oko 41.000 repatrirana.

IMOVINA

Razvoj situacije u zakonodavstvu:

27. U proteklih sest mjeseci je uglavnom zavrшена faza zakonodavnog razvoja imovinske reforme. Iako se mora razrijesiti jos nekoliko pitanja, naglasak se pomjera sa uspostavljanja zakonodavnog okvira prema ostvarenju efikasne implementacije sirom zemlje. Razvoj situacije u zakonodavstvu tokom perioda koji pokriva izvjestaj ukljucuje slijedece:
28. Dana **1. aprila**, Visoki predstavnik je produzio rok za podnosenje zahtjeva za povrat stanova u drustvenom vlasnistvu u Federaciji do 4. jula 1999. Dana **15. juna**, Visoki predstavnik je izdao odluku kojom se produzuje rok za podnosenje zahtjeva za povrat stanova u drustvenom vlasnistvu u Republici Srpskoj do 19. decembra 1999.
29. Dana **13. aprila**, Visoki predstavnik je ponistio sva stalna stanarska prava stecena izmedju 1. aprila 1992. i 7. februara 1998. u Federaciji, te izmedju 1. aprila 1992. i 19. decembra 1998. u Republici Srpskoj. Osobe koje su stekle stan tokom ili nakon sukoba se sada tretiraju kao privremeni korisnici u postupanju po zahtjevima za povrat. U jednom broju opcina se i dalje izdaju stalna stanarska prava.
30. Dana **13. aprila**, Visoki predstavnik je donio odluku kojom se osobama cije je stanarsko pravo ponisteno odlukom suda daje mogucnost da podnesu zahtjev za povrat svoje imovine putem upravnog postupka. Dana **21. aprila**, Parlament Federacije je usvojio slican amandman na Zakon o stambenim odnosima.
31. Dana **25. maja**, Visoki predstavnik je suspendovao ovlasti općinskih organa u oba entiteta u pogledu ponovnog dodijeljivanja ili raspolaganja drugom imovinom u drustvenom vlasnistvu (osim stanova), koja je 6. aprila 1992. godine koristena u svrhu stanovanja, u vjerske ili kulturne svrhe, ili za privatne zemljoradnicke ili poslovne aktivnosti.
32. Dana **2. jula**, Visoki predstavnik je donio niz odluka u pokusaju da ispravi nedostatke u imovinskim zakonima, kao i da rijesi druge prepreke u implementaciji imovinskih zakona. One ukljucuju: ogranicenje definicije u Zakonu o prestanku primjene Zakona o napustenim stanovima, da bi se navelo kako se svi ljudi koji su napustili svoje stanove izmedju 30. aprila 1991. i 4. aprila 1998. smatraju izbjeglicama ili raseljenim osobama, bez obzira na stvarne razloge njihovog odlaska; povrat imovine koja zvanično nikada nije proglašena napustenom se sada moze ostvariti u upravnom postupku; pravo na alternativni smjestaj je ograniceno tako da osoba koja ima stvarnu mogucnost da se vrati u svoj bivši dom ili koja ga se dobrovoljno odrekla, nema pravo na alternativni smjestaj i mora iseliti iz imovine koju privremeno zauzima u roku od 15 dana, i; prema novom upravnom postupku, predratni ugovori o kupoprodaji vojnih stanova se mogu priznati.

Pregled implementacije:

33. Pod snaznim pritiskom i nakon aktivne intervencije medjunarodne zajednice, doslo je do napretka reforme zakona u cilju implementacije Aneksa VII Daytonskog sporazuma. Medjutim, ucinak entiteta u pogledu implementacije je bio veoma slab. Usprkos nekim znacajnim slucajevima napretka na lokalnom nivou, ocigledan je nedostatak volje lokalnih vlasti sirom zemlje da prihvati povratak pripadnika manjina u svoje predratne domove, ukljucujuci kako

privatnu imovinu, tako i imovinu u društvenom vlasnistvu. Dokazi za to su spori napredak, etnicki diskriminacijska primjena zakona i otvorena opstrukcija u implementaciji imovinskih zakona.

34. Iako je registracija imovinskih zahtjeva u Federaciji uglavnom završena, a u Republici Srpskoj napreduje, odlucivanje po zahtjevima je znatno sporije, a implementacija odluka, ukljucujuci i delozacije sadasnjih korisnika, se gotovo nikako ne desava izvan Kantona Sarajevo. Postoji ocit nedostatak volje vlasti da rjesavaju slucajeve visestrukog koristenja i druge oblike zloupotrebe u dodjeli stambenog fonda. U nekim slucajevima je primjecena politicka intervencija u tretiranju slucajeva povrata imovine na nacin koji nije u skladu sa zakonom, dok u drugima postoji sumnja da je doslo do takve intervencije. Ovaj problem je u razlicitom stepenu prisutan sirom zemlje.
35. Iako nedostatak smjestaja koji se treba ponuditi raseljenim licima ostaje i dalje tesko pitanje koje koci povratak, nema mnogo znakova od strane lokalnih vlasti da ulazu napor da maksimalno iskoriste stambeni fond na nacin dosljedan slovu i duhu zakona. U oba entiteta, spori napredak u vracanju imovinskih prava i povratku se postize iskljucivo putem stalnog pritiska i nadzora medjunarodnih organizacija, a u mnogim mjestima, narocito u Hercegovini i zapadnoj Bosni, te dijelovima Republike Srpske, pruza se otvoren otpor medjunarodnom pritisku. Iako napredak koji se postize po pitanju povratka pripadnika manjina u svoje predratne domove i priznavanja vazecih imovinskih prava i dalje ima politicki i drustveni znacaj koji opravdava velike medjunarodne napore, nema mnogo znakova da se razvija samoodrzivi proces povratka. Slicno tome, jasno je da su vlasti sirom BiH do danas bile nesposobne i nisu imale volju da konsistentno i objektivno primjenjuju zakone u svim ili u vecini slucajeva.

Implementacija u Republici Srpskoj:

36. Centralni organ Ministarstva za izbjeglice i raseljena lica (Ministarstvo) u Banja Luci je uspostavio postupak obrade zahtjeva za povrat, i izdao uputstva za uspostavljanje postupaka sirom Republike Srpske. Medjutim, nisu u svim opcinama uspostavljene strukture i postupci za obradu zahtjeva, a u mnogima u kojima su uspostavljeni, jos ne funkcionisu, odnosno podnosioci zahtjeva jos ne mogu predati svoje zahtjeve. Nadalje, i dalje stizu izvjestaji o politickoj i birokratskoj opstrukciji, ukljucujuci ograniceno radno vrijeme, nedostatak osoblja, nedostatak novca za slanje odluka postom, odbijanje da se prihvate zahtjevi uz punomoc, i opcenito spora obrada zahtjeva. Neke vrste opstrukcije kao sto je naplata takse, su smanjene nakon intervencije medjunarodnih organizacija, ali se jos javljaju u pojedinacnim slucajevima.
37. Nedostatak pravne jasnoce u pogledu nadleznosti razlicitih organa u upravnim strukturama u Republici Srpskoj je takodje predstavljalo prepreku obradi zahtjeva. Na primjer, zahtjevi za poslovne prostore u privatnom vlasnistvu se ne obradjuju efikasno jer prevladava nesigurnost i traje debata oko toga da li je Ministarstvo ili Ministarstvo za urbanizam odgovorno za prijem i odlucivanje po zahtjevima. Vlada nije ulozila dovoljno napora da razrijesi ova kljucna pitanja koja sprecavaju efikasnost procesa.
38. Vazna prepreka obradi zahtjeva je nedostatak strucnog kadra i akutni nedostatak materijalno-tehnickih sredstava na opcinском nivou. To je mnogim izbjeglicama i raseljenim osobama otezalo registraciju zahtjeva za povrat stanova u drustvenom vlasnistvu u prvobitnom roku od sest mjeseci. Visoki predstavnik je stoga bio primoran da donese odluku kojom se rok prduzava za sest mjeseci, odnosno do 19. decembra 1999. Za sada se cini da Republika Srpska nema sredstava da bi ispunila neophodne zadatke na provedbi svog imovinskog zakona.
39. Neophodne su znacajne zakonodavne promjene da bi se postigla implementacija u Republici Srpskoj. Potrebni su amandmani da bi se zakon republike Srpske usaglasio sa zakonima u Federaciji, da bi se poostrila pravila u pogledu delozacija, te da bi se smanjile mogucnosti za

opstrukciju. Pored toga, neophodno je i uputstvo za implementaciju ovih izmjena.

Vojni stanovi:

40. Na osnovu novih odredbi za povrat vojnih stanova koje su sadržane u amandmanima od 2. jula, Federalno ministarstvo odbrane je 9. jula izdalo uputstvo o povratu i kupovini vojnih stanova. Civilne vlasti su odgovorne za raspolaganje vojnim stanovima koji su napušteni i za obradu zahtjeva za povrat vojnih stanova. Vojne stambene vlasti će imati mogućnost prezentiranja dokaza koji su u vezi sa pravom podnosioca zahtjeva da vrati stan u posjed. Sada postoji procedura kojom se implementiraju odluke Doma za ljudska prava u pogledu vojnih stanova. Vojne vlasti u Republici Srpskoj su direktno intervenisale kod nadležnih civilnih vlasti u cilju zaustavljanja delozacija, a u nekim slučajevima uniformisana vojna lica su blokirala provođenje delozacije. Medjunarodna zajednica je uložila prigovor navodeći da je miješanje u civilni proces vladavine zakona neprihvatljivo, da vojne vlasti moraju postivati autoritet civilne policije u provođenju odluka civilnih vlasti i da vojna lica ne smiju biti prisutna pri delozacijama. Ministarstvo odbrane je na kraju prihvatilo ovaj stav u svome uputstvu.

Delozacije:

41. Glavna prepreka implementaciji imovinskih zakona koja se posebno očitovala tokom perioda koji pokriva izvještaj jeste neizvršavanje naloga za delozaciju. Lokalna policija doprinosi ovom problemu svojim neprisustvom ili nedjelotvornošću prilikom delozacija, koji su u suprotnosti sa njihovom zakonskom obavezom da pružaju pomoć kod delozacija po zahtjevu lokalnog organa za stambena pitanja, te da intervenisu nakon opstrukcije delozacije koja predstavlja kršenje zakona. U cilju povećanja učinkovitosti delozacija, medjunarodne organizacije su izdale smjernice kojima se uspostavlja pravni okvir i dužnosti policije u pogledu delozacija u Federaciji. U kombinaciji sa obukom, one predstavljaju faktor koji je doprinio uspjehu koji je u posljednje vrijeme ostvaren u provođenju zakazanih delozacija, naročito u Kantonu Sarajevo. Smjernice za policiju Republike Srpske tek treba finalizirati.

VLADAVINA ZAKONA

Pregled:

42. **Analiza pravosudja:** Postoje ozbiljni problemi u vezi sa nezavisnošću i nepristrasnošću pravosudja u BiH i sa kvalitetom pravosudnih odluka donesenih od strane sudova. Nezavisnost sudstva u BiH je kompromitirana većim brojem problema, koji uključuju i sljedeće: ociti politički uticaj, naročito u vezi sa pitanjima povratka; nedovoljna finansijska sredstva za rad sudova, što primorava sudije da traže finansiranje od lokalnih vlasti ili da se obraćaju privatnim izvorima; političko uplitanje u imenovanje i smjenjivanje sudija. U druga institucionalna pitanja se ubrajaju i nepostojanje jedinstvenog pravosudnog sistema u Kantonima br. 6. i 7., što je rezultiralo odvojenim bosnjackim i hrvatskim pravosudnim sistemima; nedovoljna bezbjednost pravosudnih kadrova; nedostatak sudija u nekim područjima; nedostatak opreme i pravnih resursa; ozbiljna zatrpanost poslom u nekim sudovima. Što se tiče kvaliteta rada, u svim sudovima se zapostavlja Evropska konvencija o ljudskim pravima, a ne postoji ni zakonodavna osnova za medjuintitetsku saradnju u oblasti pravosudja.
43. **Političko uplitanje u rad pravosudnih organa:** Još uvijek dolazi do značajnog i rasprostranjenog uplitanja izvršnih organa vlasti u pravosudne procese, što je jasno pokazano u septembru 1999. godine, kada je bosnjacki član Predsjedništva gosp. Alija Izetbegović naložio nadležnim organima da odbiju izdavati rješenja o delozaciji izbjeglih lica koja se bespravno koriste imovinom i nemaju alternativni smještaj. Ovo je najizrazitiji slučaj političkog miješanja sa

najviseg nivoa u rad pravosudnih organa u posljednjih šest mjeseci.

44. **Zakonodavstvo:** Od aprila je doslo do znacajnih promjena vezanih za zakonodavstvo, ciji je cilj jacanje nezavisnosti i nepristrasnosti pravosudja. U junu su sudije i tuzioci u oba entiteta usvojili identicne Eticke kodekse; u julu je visoki predstavnik nametnuo dva zakona – Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o vrhovnom sudu i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Federalnom tuzilastvu, kojima se prosiruje nadleznost Vrhovnog suda Federacije, odnosno poboljšavaju ovlasti Federalnog tuzilastva. Cilj ovih zakona je da se rijesi pitanje medjuentitetskog i organizovanog kriminala, a posebno pitanje krivicnih djela koja spriječavaju povratak izbjeglica. Trenutno se razmatraju zakoni o imenovanju sudija, koji trebaju da osiguraju smanjenje politickog uticaja na postupak izbora sudija i time pojaceju nezavisnost pravosudja. Nacrt Zakona o sudskoj i tuzilackoj funkciji u Federaciji i nacrt Zakona o sudovima i sudskoj funkciji u Republici Srpskoj su uglavnom izradili domaci strucnjaci.

Konkretni slucajevi:

45. **Odluka o Brckom:** Donosenje Odluke o Brckom u martu, praceno Aneksima od 18. avgusta, dovelo je do zavrsetka dugotrajne politicke kontroverze i pocetka intenzivne faze reforme pravosudja i zakonodavstva. Odluka je proglasila Brcko neutralnim, multietnickim i demilitariziranim distriktom pod medjunarodnom supervizijom. U Aneksu se elaborira operacionalizacija Distrikta, pocevsi od kaznenog sistema i provodjenja zakona, pa do carinskih sluzbi, oporezivanja i glasanja. Unaprijedjenjem integracije u svim sferama zivota, uspostava distrikta omogucuje razvoj modela koji bi se mogao koristiti za zastitu ljudskih prava u BiH.
46. **Kompromitirano pravosudje u livanjskom opcinском tuziteljstvu:** U julu 1999. godine, JSAP (Program pomoci pravosudnom sistemu) je izvrsio inspekciju Opcinskog tuziteljstva u Livnu, koje pokriva Drvar, Glamoc, Livno i Bosansko Grahovo. Istraga je izvrsena na osnovu ozbiljnih pitanja postavljenih u vezi sa profesionalnim ucinkom tog organa, narocito u vezi sa dva slucaja iz aprila 1998. godine, dvostrukog ubistva starijeg bracnog para srpske nacionalnosti, odnosno nereda u opštini Drvar. JSAP je pregledao preko 100 predmetnih spisa i otkrio da se u sistemu krivicnog pravosudja ustrajavalo na neprovođenju osnovnih pravosudnih principa u slucajevima vezanim za manjine i ostalim slucajevima. Oznaceni su i sljedeci problemi: kasnjenja u svakoj fazi, nemogucnost procesiranja visestrukih pocinioca krivicnih djela i ozloglasenih osumnjicenih lica, losa komunikacija i vodjenje evidencije, sematska diskriminacija manjinskog stanovnistva i nepostivanje Evropske konvencije o ljudskim pravima. JSAP je izmedju ostalog preporucio i sljedece: imenovanje kvalifikovanog tužioca za Drvar i Bosansko Grahovo, uvjetnu kaznu za Opcinsko tuziteljstvo u Drvaru i Livnu, pojacano prisustvo manjina u pravosudju i tuzilastvu u Kantonu 10 i poboljšanje bezbjednosti sudova putem uspostave sudske policije u Kantonu 10.
47. **Kantonalni sud u Mostaru:** Nakon vise od tri godine postojanja etnicki podijeljenih sudova u Mostaru (Federacija), zapocelo se sa uspostavom medjuetnickog kantonalnog suda. Nakon sjednice Kantonalne skupštine 23. jula 1999. godine, imenovano je 18 sudija: 7 Bosnjaka, 7 bosanskih Hrvata i 4 "ostalih". Prvi predsjednik Suda je izabran 27. jula. Zajednicki Kantonalni sud jos uvijek ne funkcionise. Slucaj Golubovic ce vjerovatno biti prvi slucaj koji ce Sud razmatrati.

POLICIJA

Policijski poslovi u kontekstu povratka:

48. Kako bi se izvrsila analiza da li pripadnici policije postuju principe demokratskog rada policijskih organa, kao i medjunarodno prihvacena ljudska prava i narocito pravo na povratak, Odjel za ljudska prava UNMIBH-a je poduzeo niz akcija sa ciljem rjesavanja sistemskih i institucionalnih

problema vezanih za kršenje ljudskih prava od strane pripadnika policije.

49. **Analiza rada policije u Kantonu 6:** U maju 1999. godine Ured za ljudska prava je izvršio sveobuhvatnu i iscrpnu analizu rada Ministarstva unutrašnjih poslova u Kantonu 6, kao i svih 12 policijskih uprava u Srednjobosanskom kantonu. Analiza je ukazala na nepostojanje otvorenog i pozitivnog programa za transformaciju policije iz komunističke i/ili nacionalističke iz ratnog vremena u demokratski organ zadužen za provođenje zakona, i utvrdila da se policija drži taocem nacionalne politike. Neposredni rezultat takve situacije je da nije došlo do etničke integracije policijskih snaga. Bosnjačka policija i policija bosanskih Hrvata su podijeljene u dvije zasebne strukture sa paralelnim lancima komandovanja i suprotstavljenim političkim ciljevima, što je dovelo do sustinskog nepostojanja autoriteta ovih organa i njihove inercije.
50. Na osnovu analize UNMIBH je izradio "Plan od tri tačke za Kanton 6", kojim se formulise plan objedinjavanja struktura Ministarstva, odvajanja policije od politike i njene dodatne profesionalizacije. Osnovna mjera u ovom planu je imenovanje kantonalnog policijskog komesara, koji će nadgledati svakodnevno obavljanje policijskih poslova i efikasno rukovoditi Ministarstvom unutrašnjih poslova. Komesar će rukovoditi radom Kantonalne policije, a za svoj rad će politički biti odgovoran ministru unutrašnjih poslova i njegovom zamjeniku. Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona 6. je nakon objavljivanja izvještaja poduzelo korake ka objedinjavanju Ministarstva, a jedan od konkretnih koraka je bilo premještanje prostorija Ministarstva bosanskih Hrvata iz Viteza u službeni zgradu Ministarstva u Travniku. Za dalje informacije o analizi rada policije u Kantonu 6., vidi Izvještaj UNMIBH iz septembra 1999. godine, pod naslovom "Od zajedničke do jedinstvene policije: nastavak razvoja policije u Srednjoj Bosni".
51. **Analiza rada policije u Stocu:** Kao rezultat inspekcije Policijske uprave Stolac iz 1998. godine, UNMIBH je zaključio da policijske snage u Stocu (Kanton 7.) nisu funkcionalne. Od februara do maja 1999. godine, cjelokupna policija je dobila uslovnu kaznu od tri mjeseca. U tom periodu je poduzet niz značajnih koraka, uključujući i otpustanje i razorusavanje viska djelatnika policije i pojačanu integraciju policajaca pripadnika manjina. Takođe je učinjen napredak u objedinjavanju lanca komandovanja, ali je potrebno uložiti još više napora u tom cilju.
52. Stolac predstavlja tipičan primjer rada civilnih organa zaduženih za provođenje zakona u Kantonu 7. Neuspjesi u Stocu direktno proistiku iz kontinuirane nespremnosti kantonalnih vlasti da uspostave pozitivan i efikasan program integracije svih kantonalnih institucija. 12. maja 1999. godine UNMIBH je podnio kantonalnom ministru "Stodnevni plan akcije". Tokom navedenih stotinu dana, kantonalni ministar je poduzeo niz mjera u cilju integracije i profesionalizacije policije Kantona 7.; policija u Stocu je načinila značajan napredak u objedinjavanju lanca komandovanja i integrisanju svog pravnog/upravnog odjela (na čijem se čelu sada nalazi Bosnjak). Trenutno preovladava pozitivna atmosfera među djelatnicima, što je dovelo do drastičnog poboljšanja bezbjednosne situacije za povratnike pripadnike manjina. Za razliku od 1998. godine kada je UNMIBH zabilježio preko 70 incidenata vezanih za povratak u Stocu, tokom sezone povratka u 1999. godini nije došlo do nijednog ozbiljnog incidenta vezanog za povratkom.
53. Međutim, mnogobrojni zahtjevi iz Stodnevnog plana akcije nisu ispunjeni. Na primjer, budžet nije integrisan, nekoliko odjela Ministarstva nije osnovalo zajednička sjedista, lanci komandovanja ovih odjela nisu integrisani, a ministar unutrašnjih poslova nije dostavio UNMIBH-u liste zaposlenih i inventare imovine Ministarstva, što uključuje prostorije, vozila, sredstva veze i evidenciju o naoružanju.
54. **Analiza rada policije Kantona 7.:** UNMIBH je izvršio analizu rada Policijske uprave Konjic u julu ove godine. U Konjicu je Ured za ljudska prava UNMIBH-a utvrdio da policijska uprava uglavnom profesionalno obavlja svoj posao, mada postoje nedostaci u samoj strukturi, lancu komandovanja i nivou objedinjenosti. Pri tome, utvrđeno je da su kadrovska struktura za četiri policijske stanice u Konjicu i njihova sjedista neadekvatna. Detaljnije informacije se mogu

pronaci u Izvjestaju UNMIBH-a pod naslovom "Gradnja civilnih organa za provodjenje zakona u Stocu i Hercegovacko-neretvanskom kantonu, decembar-maj 1999".

Postupci hapsenja i pritvora

55. Ured za ljudska prava UNMIBH-a je 1. juna 1999. godine započeo sa projektom analize postupaka hapsenja i pritvaranja kojima se koristi policija Federacije, sa posebnim osvrtom na sisteme evidentiranja hapsenja i policijskog pritvora i poboljšanje sadasnje prakse u cilju ispunjavanja standarda iz Evropske konvencije za lica liseni slobode. Izmedju 1. i 4. juna, UNMIBH je izvršio mikro-inspekciju 97 policijskih stanica u svim kantonima Federacije. Oznacena su tri ključna problema u sadasnjem sistemu. Prvi je da termin "hapsenje" nije shvacen od strane policije Federacije na nacin koji je konsistentan sa zastitom ljudskih prava u skladu sa Evropskom konvencijom. Drugi je da sistem evidentiranja kojim se policija trenutno služi nije jedinstven, te je zbog toga neadekvatan za procjenu da li je policijska praksa u skladu sa domacim i medjunarodnim standardima ljudskih prava. Konacno, policija Federacije ne shvata vaznost upotrebe odgovarajucih sistema evidentiranja, tj. da se oni ne koriste samo kako bi se sprijecila kršenja ljudskih prava, vec i kako bi se zastitilo od neosnovanih optuzbi za lose vladanje policije. UNMIBH se nakon mikro-inspekcije sastao sa federalnim ministrom unutrasnjih poslova kako bi se razmotrili navodi u izvjestaju i nakon toga osnovala radna grupa za izradu jedinstvenog i standardizovanog sistema evidentiranja hapsenja i pritvora za cjelokupnu policiju Federacije. Radna grupa, sastavljena od duznosnika Ministarstva i pripadnika UNMIBH-a se sastajala sedmicno od kraja mjeseca avgusta. Nakon mikro-inspekcije u Federaciji, slicna inspekcija je izvršena i u Republici Srpskoj od 16. do 19. avgusta. Trenutno se finaliziraju rezultati.

Trgovina ljudima:

56. Od proljeca 1999. godine, trgovina ljudima u svrhu prisilne prostitucije se pokazala kao jedan od najvećih problema vezanih za zastitu ljudskih prava u BiH. Izmedju ostalih, istrazeno je i 20 slucajeva hapsenja žena u kaficima u Busovaci, Vitezu i Novom Travniku od 11. jula ove godine, kao i presude donesene u tim slucajevima u skladu sa zakonima Herceg-Bosne (koje UNMIBH smatra nevazecim). Do sada se lokalna policija koncentrisala na prestupe koje su pocinile žene, a ne na krivicna djela koja su pocinjena protiv žena; žene su hapsene na osnovu malog broja dokaza a pocinjen je i niz gresaka proceduralne prirode (ukljucujuci i neprisustvo prevodilaca), sto je rezultiralo naplatom novcanih kazni od žena ili njihovim zatvaranjem bez pravicnog saslušanja. Sem toga, deportacije iz kantona ili preko medjuintitetske linije razgranicenja su izvršavane na nacin na koji su se žene i dalje izlagale riziku da budu zlostavljane.
57. Komesar UN IPTF-a je 2. avgusta 1999. godine zahtjevao obustavu svih postupaka deportacije do daljnjeg, kako i iniciranje odgovarajucih krivicnih postupaka protiv lica ukljucenih u trgovinu strancima. 30. avgusta 1999. godine komesar UN IPTF-a je izdao privremenu direktivu u vezi sa policijskim akcijama protiv objekata za koje se sumnja da se koriste za prostituciju.
58. Direktiva, izmedju ostalog, nalaze da se IPTF obavijesti najmanje 24 sata prije pocetka operacije; da se sve mora pripremiti da bi se osigurale odgovarajuće prostorije za pritvor i prisustvo prevodilaca; te da se sa vlasnicima, poslodavcima i svim zaposlenim razgovara i/ili da se oni ispituju. Direktiva takodje navodi da osobe koje se bave prostitucijom mogu biti žrtve trgovine bijelim robljem, te da se prema njima treba postupati kao prema potencijalnim žrtvama i da se strani državljani mogu jedino protjerati uz konsultacije sa IPTF-om. Medjunarodna zajednica je upoznala domace vlasti na drzavnom nivou sa ozbiljnošću ovog pitanja, i domace vlasti su izrazile svoju spremnost i volju za rješavanjem.
59. Dana 19. jula vlasnik kafe sa pijace Arizona kod Brckog je zbog kupovine osoba radi prostitucije osudjen je na tri godine zatvora. Uz to, uhapseno je jos sedam vlasnika drugih kafa na istoj pijaci. Dana 30. septembra je jedan od njih sedam osudjen zbog iste optuzbe na 8

mjeseci zatvora.

PRAVO NA PRAVICNO SUDJENJE

Medjunarodni sud za ratne zlocine:

60. U zadnjih šest mjeseci uhapsena su trojica Srba i prebacena u ICTY, a Hrvatska je Tribunalu izrucila jos jednog optuzenog za ratne zlocine. Uprkos snaznih protesta RS duznosnika zbog hapšenja Radoslava Brdjanina i generala Momira Talica, njihovo hapšenje je izazvalo samo verbalne proteste i nije rezultiralo demonstracijama ni napadima na predstavnike medjunarodne zajednice. Ovo je znacajno poboljšanje u odnosu na neuspjeh pokusaj hapšenja Dragana Gagovica u Foci 9. januara 1999. godine koji je rezultirao njegovom smrću i nakon toga doveo do napada mase na IPTF stanicu u Foci.
61. **Hapšenje Brdjanina:** Dana 6. jula, u Banja Luci su trupe SFOR-a uhapsile Radoslava Brdjanina koji je, u vrijeme hapšenja, bio član Narodne Skupštine Republike Srpske. Brdjanin je najviši političar iz reda srpskog naroda koji je uhapšen vezano za zlocine pocinjene tokom rata. On je ranije bio član uzeg kruga tvrdolinijanske Srpske demokratske stranke koju je osnovao bivši vođa bosanskih Srba i osumnjičeni za ratne zlocine Radovan Karadžić. Brdjanin je optužen za zlocine protiv čovječnosti zbog lične i komandne odgovornosti. Preciznije rečeno, kao predsjednik Kriznog stabla "Autonomne oblasti Krajina" on je, navodno, odgovoran zajedno sa drugima za operacije etničkog čišćenja u području Sanskog Mosta i Prijedora u toku 1992. godine.
62. **Hapšenje Talica:** Dana 25. augusta, austrijska policija je uhapsila generala Momira Talica, načelnika stabla Vojske bosanskih Srba. Prema izvještajima, Talic je do sada najviši dužnosnik iz reda srpskog naroda kojem će biti sudjeno pred ICTY-em. Talic je tajno optužen u martu 1999. godine zajedno sa bivšim zamjenikom premijera bosanskih Srba Radoslavom Brdjaninom radi planiranja i vođenja krvavog etničkog čišćenja više od 100 000 Muslimana i Hrvata u sjeverozapadnoj Bosni u 1992. godini tokom rata u Bosni. Vjerovatno će se Brdjaninu i Talicu suditi zajedno.
63. **Hapšenje Kovaca:** Dana 2. augusta, SFOR trupe su uhapsile bosanskog Srbina Radomira Kovaca, komandanta paravojnih snaga, u njegovom domu u Foci (istočni dio RS-a). Kovac je optužen za grupno silovanje, mučenje i zarobljavanje. Ovaj slučaj je od velike važnosti iz pravne perspektive i perspektive ljudskih prava jer je to prvi put da je seksualno zlostavljanje temeljito istraženo u cilju krivičnog gonjenja pod rubrikom mučenje i zarobljavanje- zločin protiv čovječnosti.

Sudjenja za ratne zlocine u zemlji:

64. Medjunarodna zajednica nastavlja da nadgleda sudske postupke za ratne zlocine koji se vode pred domacim sudovima. Većina sudjenja za ratne zlocine se i dalje odvija u sudovima u područjima Federacije sa većinskim bosnjackim stanovništvom. Uprkos sporog napretka reformi pravnog sistema, čini se da makar sudovi u Sarajevu stizu više iskustva, uključujući i pridržavanje postupaka iz Pravila puta, te općenito izbjegavaju proceduralne greske. To se djelimično može objasniti prisustvom medjunarodne zajednice, a djelimično činjenicom da je Vrhovni sud Federacije u određenom broju slučajeva omogućio ponovno sudjenje optuženim.
65. Istaknuti slučajevi koji se odvijaju u toku perioda koji je obuhvaćen ovim izvještajem uključuju slučaj Gorana Vasića, Srbina, kojeg je u aprilu mjesecu sarajevski Kantonalni sud proglasio krivim za ratne zlocine i osudio na deset godina zatvora. Između ostalih takih, gospodin Vasić je optužen za ubistvo Hakije Turajlića zamjenika premijera Bosne i Hercegovine, koje se desilo 1993. godine. Prvobitno, Visi sud ga je oslobodio optuzbe po ovoj tacki. Međutim, 4. septembra odlukom Vrhovnog suda Federacije poništena je presuda i vraćena visem sudu na ponovno sudjenje. Prvo saslušanje je održano 25. oktobra.

66. U slučaju Zvornik 7, kada su 3 Bosnjaka osuđena za ubistvo četiri drvosjece iz reda sprskog naroda na prvostepenom sudu, Vrhovni sud RS-a je donio presudu u junu mjesecu nalazuci ponovno sudjenje u prvom stepenu pred Okružnim sudom u Bijeljini. Medjunarodna zajednica je bila razocarana obrazlozenjem u kojem je zanemareno da se detaljno navedu brojna kršenja standarda ljudskih prava u toku cijele istrage. Nakon odluke Vrhovnog suda RS vlasti su oslobodile trojicu optuzenih i oni su prebaceni u Federaciju pod uvjetom da se pojave na ponovnom sudjenju koje je odgodjeno. Tehnicki govoreci, ovo nije sudjenje za ratne zlocine, ali je ipak privuklo veliku paznju u zemlji i inostranstvu.

(pogledati stav 47 gore) ovaj slučaj je odgodjen.

67. **Drugi istaknuti slucajevi koji su trenutno u toku ukljucuju:** sudjenje koje se odvija u Mostaru na kojem su trojica Bosnjaka optuzena za ubistvo cetveroclane srpske porodice (Golubevic sa dvoje djece) u Konjicu 1992. godine. Optuzeni su u pritvoru od sredine januara 1999. Godine, ali zbog problema oko uspostave funkcionalnog i jedinstvenog kantonalnog viseg suda u Hercegovacko-neretvanskom kantonu
68. Ponovno sudjenje Ibrahimu Dedovicu je pocelo na sarajevskom Visem sudu. Dedovic je prvobitno osudjen na kaznu od deset godina zatvora. U maju mjesecu Vrhovni sud Federacije je potvrdio dio presude prvostepenog suda kojom je Dedovic oslobodjen za ratne zlocine protiv ratnih zatvorenika, te ponistio ostatak presude i vratio slučaj Visem sudu na ponovno sudjenje.

EKONOMSKA I SOCIJALNA PRAVA

69. **Diskriminacija pri zaposljavanju:** Diskriminacija na osnovu nacionalnosti, politickog misljenja i pola je i dalje endemicna pojava u Bosni i Dom za ljudska prava ju je istakao kao "jedan od najtezih problema za povratak izbjeglica i raseljenih osoba". I dalje se ne zaposljavaju pripadnici etnickih i politickih manjina koji su otpusteni u toku rata; i dalje demobilizirani vojnici imaju prednost nad zenama ; siroko je prisutna diskriminacija protiv nastavnika pripadnika manjinskih etnickih grupa. Uklanjanje slucajeva diskriminacije u proslosti se pokazalo kao veoma tesko jer se mnogi ljudi nevoljko obracaju sudskim organima iz straha od osvete ili nedostatka povjerenja u sudski sistem da ce donijeti pravicnu presudu. Glavna prepreka za rjesavanje diskriminacije u zaposljavanju jeste cinjenica da vladavina zakona nije snazna, neprimjenjivanje ili zloupotreba zakona, te blokiranost pravnih lijekova koji su ili nepristupacni, ili neefikasni ili politizirani.
70. Diskriminacija pri zaposljavanju je endemicna pojava i utvrdjena konstatnom snagom nacionalistickih politickih stranaka koje kontroliraju vecinu aspekata ekonomskog zivota u Bosni. Udružena sa neefikasnoscu i nedostatkom neovisnosti upravnih i pravnih sistema (pogledati stavove 42-45, u gornjem tekstu) zloupotreba prava na zaposlenje i dalje postoji. U toku perioda koji pokriva ovaj izvjestaj, pristup rjesavanju tog problema ukljucuje i napore na reformi zakonodavstva, izgradnju institucija, zagovaranje prava, obrazovanje javnosti i lobiranje.
71. Dana 8. jula, Dom za ljudska prava je izdao odluku kojom se uspostavlja presedan u pogledu diskriminacije u zaposljavanju u slučaju Zahirovic protiv BiH i FBiH. Tuzitelj iz reda bosnjackog naroda je otpusten sa posla u toku rata i stavljen na "listu cekanja". Nakon rata, zaposleni su drugi pojedinci, dok je on ostao na listi. Dom je naglasio da je " sprecavanje diskriminacije glavni cilj Opceg okvirnog sporazuma za mir" i da i nakon rata stavljanje na listu cekanja osoba koje su otpustene sa posla tokom rata predstavlja diskriminaciju u zaposljavanju. Velika novcana kazna je odredjena Federaciji, uz to da se tuzitelj mora vratiti na posao. Principi za donosenje ove odluke su primjenjivi u bezbroj drugih slucajeva diskriminacije u zaposljavanju.
72. Dana 5. oktobra, dvije godine nakon zucnih diskusija usvojen je novi Zakon o radu u Federaciji. Ovaj Zakon sadrzi anti-diskriminacijsku odredbu (clan 5.) i omogucuje finansijsku nadokandu za one koji su stavljeni na listu cekanja u toku rata (clan 143.). Iako se clanom 143 uspjesno ukida zastarjeli sistem liste cekanja, postoji ozbiljna zabrinutost da poduzeca nece biti u stanju da

ispune finansijski teret koji nameće ovaj novi Zakon te da neće postići željeni rezultat. Uz to, Vlada Federacije je formirala Komisiju za primjenu radnog zakonodavstva koja će raspravljati o radu na izmjenama i dopunama radnog zakona.

73. Radni zakon Republike Srpske je u osnovi predratni jugoslavenski zakon uz nekoliko amandmana i ne sadrži odredbu koja zabranjuje diskriminaciju u zapošljavanju. Zakon sadrži diskriminatorne odredbe uključujući prioritet u zapošljavanju ratnih vojnih invalida i članova porodica RS vojnika koji su poginuli u borbi (član 8.). Zakon treba hitno izmijeniti i dopuniti i uskladiti sa Zakonom o radu u Federaciji, ali RS je odbila ponudu Međunarodne organizacije rada (ILO) da pomogne u ovom procesu.
74. Daljnji pristupi pitanju diskriminacije u zapošljavanju uključuju izradu Pravicnih principa zapošljavanju koji se zasnivaju na sličnom pristupu koji je korišten u Južnoj Africi i Sjevernoj Irskoj u vezi sa zapošljavanjem, unapređivanjem, disciplinarnim postupcima i postupcima za otpustanje koji će biti distribuirani u cijeloj Bosni; i mehanizam "kontrole" u kome će se paznja donatora i potencijalnih investitora skrenuti na prakse pri zapošljavanju bez diskriminacije kao stimulans podsticaja politike pravičnog zapošljavanja.
75. **Diskriminatorni pristup penzijama:** Mnogo ljudi u Bosni i dalje nailazi na poteškoće u dobijanju penzija na koje imaju pravo zbog činjenice da je penzioni sistem podijeljen u fondove zasnovane na etničkoj bazi u toku i nakon rata. Uskrasivanje penzija također implicira uskrasivanje drugih osnovnih prava, kao što su pravo na zdravstvenu zaštitu. Nedavni primjer diskriminacije u pogledu penzije je Instrukcija koju je 7. maja izdao direktor Penzionog fonda u Sarajevu koja sadrži odredbu koja opstruira pravo povratnika na dobijanje penzija. Između ostalih brojnih dokumenata u Instrukciji se traži da podnosilac zahtjeva priloži uvjerenje koje je izdao ured za stambena pitanja u općini kojim se "dokazuje da se on vratio u svoj stan koji je napustio u toku rata i datum njegovog povratka" Špogledati dio posvećen imovinskim pitanjima u kojem se detaljno navode činjenice da je gotovo nemoguće ispuniti ovaj zahtjev. Ovo je uslijedilo nakon slične instrukcije koju je izdao isti organ u decembru 1998. godine i koju su nakon toga osudili OHR i druge organizacije.
76. Trenutno postoje tri različita fonda koja ne saradjuju niti koriste cjelovit metod određivanja ili isplate penzija. U Federaciji su poduzeti napor da se ukinu paralelne institucije. Tako je 26. augusta Vlada Federacije odobrila Zakon o organizaciji penziono invalidskih fondova koji ima za cilj spajanje fondova iz Mostara i Sarajeva i što bi trebalo pomoći rješavanje nekih složenih tehničkih pitanja koja su sprečavala ljude da primaju penzije na koje imaju pravo. Međutim, ovaj Zakon ne rješava međuentitetsko pitanje penzija.
77. **Invalidnost i diskriminacija:** Diskriminacija usmjerena prema i među invalidima i dalje ima utjecaj na veliki broj ljudi u Bosni. Neka od pitanja koja izazivaju zabrinutost kao što su nedostatak pristupa obrazovnim objektima odnose se na sve invalide. Uz to, diskriminacija postoji i među samim invalidima gdje se ratni vojni invalidi preferiraju u odnosu na ostale invalide što rezultira u različitim primanjima invalida. Ovo će najvjerovatnije biti pojačano ukoliko Zakon o osnovnoj zaštiti civilnih žrtava rata i njihovih porodica i zaštiti djece bude usvojen u Federaciji kao i nacrt federalnog Zakona o pravima boraca i članova njihovih porodica koji sa sobom povlači i indirektnu diskriminaciju onih koji nisu postali invalidi u borbi odnosno ratu i daje prioritet u zapošljavanju ratnim vojnim invalidima.
78. Potrebno je istaknuti da su u toku perioda koji obuhvata ovaj izvještaj lokalne organizacije koje predstavljaju invalide osnovale "Bh. Koaliciju za pružanje jednakih mogućnosti invalidima" kako bi uspostavile koordinirani pristup u cilju razvijanja strategije i lobiranja za ravnopravnost pitanja koja se tiču invaliditeta. Ovo predstavlja značajan korak u smislu zagovaranja pitanja invaliditeta, ali i u smislu razvoja ne-vladinih organizacija i civilnog društva (pogledati dolje navedeno poglavlje o ne-vladinim organizacijama).
79. **Diskriminacija u pristupu javnim preduzecima:** Pripadnici manjinskih naroda koji su ostali u BiH tokom rata, kao i pripadnici manjinskih i većinskih naroda – povratnici suočavaju se sa diskriminacijom od strane preduzeća za snadbijevanje električnom energijom, primaju račune

za elektricnu energiju utrosenu u toku rata, placaju nepropisne i/ili prevelike iznose za ponovno prikljucenje, suocavaju se sa taktikom zastrasivanja pri naplati racuna, proizvoljnim iskljucivanjem sa mreze napajanja, i u nekim slucajevima s potpunim odbijanjem prikljucenja na mrezu. U ekstremnim slucajevima, elektricna energija je iskljucena cijeloj zgradi zbog toga sto je jedna osoba odbila da plati (obicno nepropisnu) pristojbu.

80. Mnoge osobe su se takodje suocile sa poteskocama pri ponovnom uvođenju telefonskog prikljucka jer su im naplacivane izuzetno visoke sume za ponovno prikljucenje ili je njihovo ponovno prikljucenje na telefonsku mrezu bilo u potpunosti odbijeno. Telefonske kompanije su se pokazale nespremnim da utvrde konkretan iznos koji je potrebno platiti za ponovno prikljucenje na telefonsku mrezu. Visoki predstavnik je 30. jula izdao Odluku kako bi ispravio ove nepravilnosti vezane za ponovno prikljucenje na telefonsku mrezu i utvrdio maksimalan iznos od 50 DM koji je potrebno platiti za ponovno prikljucenje, ali se, općenito gledano, ova Odluka ne postuje.
81. **Nemogućnost pristupa personalnoj evidenciji Odbijanje izdavanja licnih karti** : Mnogi se suocavaju sa potreskocama prilikom dobijanja kopija svojih licnih dokumenata zbog toga sto su općinske matične knjige, zemljišne knjige i knjige državljana unistene ili relocirane u toku rata. Povratnici se posebno suocavaju sa problemima dobijanja novih licnih karti od lokalnih organa vlasti u mjestu u koje se vracaju, sto im onemogućava da se koriste uslugama javnih institucija i ustanova i predstavlja opstrukciju njihove slobode kretanja. Visoki predstavnik je 30. jula izdao Odluku u namjeri da osigura izdavanje licnih karti povratnicima bez obzira da li postoji ili ne postoji općinska evidencija (kao u Drvaru), ali i dalje postoje poteskoce u implementaciji ove Odluke.

SLOBODA IZRAZAVANJA

82. U posljednjih nekoliko mjeseci, u BiH je na osnovu optuzbi za uvredu i klevetu pokrenuto nekoliko postupaka protiv urednika dva lista, *Dani* i *Slobodna Bosna*, zbog objavljivanja clanaka u kojima se za prevaru i korupciju optuzuju zvanicnici na visokim funkcijama u organima vlasti. Iako se mora uspostaviti ravnoteza izmedju slobode izrazavanja i uvrede, ovi nedavni postupci mogu predstavljati naznaku da organi vlasti pokusavaju usutkati novinare. U toku perioda koji je obuhvacen u ovom izvjestaju, urednik *Slobodne Bosne*, Senad Avdic je dva puta okrivljen za uvredu i klevetu i u oba slucaja mu je izrecena uslovna kazna. Na slican nacin je proglasen krivim i Senad Pecanin, urednik casopisa *Dani*. Posebno zabrinjava cinjenica da je brzina kojom je proveden sudski postupak u slucaju Avdica i Pecanina i kojom su bili optuzeni i osudjeni bila veoma neuobicajena za ovakve postupke.
83. Kao odgovor na slucajeve kao sto su slucaj Avdic i Pecanin, Visoki predstavnik je 30. jula donio Odluku kojom se ukida zatvorska kazna za krivicno djelo uvrede. Razlicita djela uvrede, za koje je prema Krivicnom zakonu SFRJ propisana krivicna kazna, bila su preuzeta i ugradjena u Krivicne zakone RS i Federacije. Odlukom Visokog predstavnika Entiteta se pozivaju da usvoje pravne lijekove u gradjanskoj parnici za djela uvrede i da iz Krivicnog zakona brisu uvredu kao krivicno djelo. Medjunarodna zajednica, u saradnji s organima vlasti, zajednickim snagama nadgleda proces izrade odgovarajucih zakonskih akata kako bi osigurala provodjenje ove Odluke.

OBRAZOVANJE

84. **Diskriminacija u oblasti obrazovanja** : Diskriminacija u cijelom obrazovnom sistemu i dalje postoji u BiH, sto pokazuju i kontinuirana nastojanja da se odrzi segregacija u skolama; koristenje nastavnih planova i programa definiranih na osnovu etnicke pripadnosti, politicki motivirana diskriminacija djece povratnika-pripadnika politickih ili etnickih manjina, i

diskriminacija nastavnika koji pripadaju manjinskim narodima. Spisak problematicnih mjesta uključuje gradove kao što su **Capljina, Stolac, Bugojno, Vitez, Vares i Velika Kladusa**. Opstrukcije lokalnih organa vlasti usmjerene protiv napora koji se poduzimaju u cilju integracije dosegle su svoju kulminaciju pred sam početak školske godine.

85. Naponi na integraciji obrazovnog sistema usmjereni su na dvije osnovne oblasti : reviziju udzbenika i reformu nastavnog plana i programa, i ovi naponi su u obe oblasti naišli na opstrukciju lokalnih organa vlasti, s obzirom da se organi vlasti nisu voljni odreci ovog važnog sredstva pomoću kojeg održavaju etničku podjelu.
86. Proces revizije udzbenika, u kojem su obrazovni organi identificiraju tekst koji treba ili izbrisati iz postojećih udzbenika ili označiti korištenjem pečata (kojim se naznacza da paragraf sadrži materijale čija istinitost nije utvrđena, ili materijale koji mogu biti uvredljivog sadržaja ili koji navode na pogresne zaključke) se i dalje nastavlja, ali uz veliki broj neispostovanih rokova i veliki pritisak međunarodne zajednice. Ovaj proces također uključuje i izdavanje dodataka stranim udzbenicima koji su stampani u Beogradu i Zagrebu, a koji se u velikoj mjeri koriste u dijelovima zemlje u kojim živi većinsko srpsko odnosno hrvatsko stanovništvo. Ovim dodacima bi se trebalo sigurno pominjanje države Bosne i Hercegovine. Do sada su hrvatski organi nadležni za pitanja obrazovanja dostavili nedovoljne materijale za ove dodatke, dok srpski organi nadležni za pitanja obrazovanja nisu prikupili nikakve materijale što ukazuje na njihov daljnji otpor i opstruiranje procesa obrazovne reforme.
87. Proces revizije nastavnih planova i programa, koji se tiče izrade jedinstvenog, multi-etničkog nastavnog plana i programa i sveukupnog poboljšanja obrazovnih standarda je i dalje u toku, iako se odvija vrlo sporo. UNESCO je u septembru 1999. izdao dugo očekivani izvještaj o ovom pitanju, u kojem se daje pregled postojećih paralelnih nastavnih planova i programa u BiH i predlažu alternativna rješenja. Prva reakcija lokalnih organa vlasti je bila u vidu kritike i ne prihvatanja sugestija iz ovog izvještaja.
88. Međunarodna zajednica je udružila svoje napore sa predstavnicima građanskog društva kako bi ovo pitanje pokrenula ka naprijed. U septembru je održan okrugli stol o pitanjima obrazovanja pri čemu je dio udruženja nastavnika, vijeća studenata, organizacija mladih, sindikata nastavnika i broj nezavisnih građana pokazao zainteresovanost za uspostavljanje multi-etničkog i jedinstvenog obrazovnog sistema zasnovanog na razvijanju obnovljenog okvirnog nastavnog plana i programa (pogledati dolje navedeno poglavlje o ne-vladinim organizacijama).

RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

89. Međunarodna pravna grupa za ljudska prava (IHRLG), u saradnji sa 18 bosanskih ne-vladinih organizacija, je u maju 1999. godine objavila izvještaj pod naslovom "Ljudska prava žena u Bosni i Hercegovini" u kojem se detaljno razradjuju pitanja pravnih parametara zaštite prava žena u Bosni, kao i sadašnji status žena u različitim oblastima. Slijedeći paragrafi su zasnovani na tom sveobuhvatnom izvještaju.
90. **Zene u oblasti ekonomije** : Ne postoji adekvatna zaštita potpunog i ravnopravnog pristupa žena pri zapošljavanju u svim sektorima i na svim nivoima, a zakoni o radu imaju tendenciju da promoviraju ulogu zene kao majke. Postoje snažni mehanizmi zaštite u pogledu porodijskog odsustva i zdravstvenih povlastica u oba Entiteta, ali zene imaju velike poteškoće u njihovoj naplati. Zaštita koju nude zakoni o radu se često ne provodi u praksi, i to dijelom radi toga što mehanizmi za provođenje te zaštite ne funkcioniraju na svim nivoima rukovođenja. Očigledan je fenomen "staklenog stropa" gdje zene, usprkos očiglednoj činjenici da ne postoje pravne prepreke za ravnopravnost pri zapošljavanju, i dalje nisu dovoljno prisutne na rukovodećim i izvršnim funkcijama. S diskriminacijom pri zapošljavanju se posebno suocavaju zene – pripadnice manjinskih naroda, a zene općenito osjećaju posljedice činjenice da se pri zapošljavanju preferiraju mobilizirani borci (vidi gore navedeni paragraf 68).

91. **Nasilje nad ženama** : Ni jedan lokalni zakon ne definira nasilje nad ženama niti su organi vlasti na bilo kojem nivou ikada izdali bilo kakvu sluzbenu instrukciju ili izjavu o politici po ovom pitanju. U Bosni se u krugu porodice nasilje nad ženama povećava zbog : poteskoća koje su nastale usljed toga što su žene postale glavom domaćinstva dok su muškarci bili u ratu, što je pojačano tenzijama koje su nastale kada su se muškarci vratili iz rata i to obično u situaciju u kojoj obavljaju poslove koji ne odgovaraju njihovim kvalifikacijama ili su nedovoljno plaćeni pa do situacija gdje su nezaposleni; prisilne migracije koje su rezultirale nestankom zajednice koja je u drugacijim okolnostima mogla osigurati mehanizme zaštite i spriječiti tenzije unutar porodice; i post traumatskog stresa ne samo kod osoba koje se su se borile u ratu nego i kod članova njihove porodice. S obzirom da ne postoji zakonska definicija nasilja u krugu porodice, sudovima je prepusteno da donesu odluku o mjerama koje će poduzeti protiv pocinilaca, ukoliko odluče o poduzimanju ikakvih mjera. Ostali oblici nasilja nad ženama uključuju trgovinu "bijelim robljem" (razmotreno u gorenavedenim paragrafima od 56-58).
92. **Obrazovanje** : Kao što je pomenuto u gorenavedenom paragrafu 83, obrazovni sistem u BiH opterećuju poteskoće, od kojih neke imaju različiti utjecaj na dječake u odnosu na djevojčice. Postoje dokazi koji pokazuju da je manja vjerovatnoća da će djevojčice steci srednjoskolsko obrazovanje. Pored toga u BiH udzbenici često daju stereotipne prikaze muškaraca i žena, te postoje dokazi o spolnoj segregaciji u oblastima obrazovanja i to od srednjoskolskog obrazovanja pa do univerzitetskog nivoa. Postoji tendencija da se djevojčice usmjeravaju ka ekonomskim naukama, tekstilnoj industriji i društvenim naukama, dok se djeca usmjeravaju na oblasti masinstva, elektrotehnike, poljoprivrede i sumarstva. Na studij medicine se odlučuje više žena nego muškaraca.
93. **Politika i javne funkcije**: Usprkos postojanju različitih međunarodnih dokumenta i lokalnih ustava koji štite pravo žena na ravnopravnost u pristupu i njihovo kompletno učešće u funkcijama na nivou organa vlasti i rukovodećim funkcijama, žene se suočavaju sa velikim brojem problema s obzirom da se na direktan i indirektan način spriječava realiziranje njihovih prava na ravnopravnim osnovama. Žene nisu ravnopravno zastupljene na svim nivoima rukovodjenja, posebno u Ministarstvima i na izvršnim funkcijama, a u maloj mjeri sudjeluju u zakonodavnim organima. Usljed dubokih politickih, ekonomskih i društvenih promjena u BiH, sveukupno gledano, u poredjenju sa brojem žena prije rata u zakonodavnim tijelima, njihov broj u ovim tijelima se drastično smanjio odmah nakon rata. Ovaj broj se djelimično ponovo povećao zbog Pravila i procedura PEC OSCE-a kojima se zahtjeva da na kandidatskim listama svake stranke među prvih deset kandidata nalaze najmanje tri žene. Trenutno su žene zastupljene sa 26 % u Predstavničkom domu ali u Vijeću ministara BiH nema žena, kao što ih nema ni na ministarskim pozicijama na entitetskom nivou. Ovaj procenat je manji ako se uzmu u obzir svi članovi parlamenta.
94. **Aktivnost žena u oblasti zaštite njihovih prava**: Žene iz jugoistočne Evrope su iskoristile priliku koja im se pružila tokom održavanja Pakta za stabilnost (vidi doljenavedene paragrafe 111 i 112) da zatraže aktivnu ulogu u njegovoj implementaciji, posebno u oblastima demokratizacije i ljudskih prava. Više od stotinu žena, eminentnih osoba, iz ove regije potpisalo je apel kojim se zahtijeva ravnopravna i aktivna uloga žena u razvoju i implementaciji Pakta za stabilnost, i uputilo svoj zahtjev za imenovanje žene koja će predsjedavati prvom Radnim stolom (*Working Table*) o demokratiji i ljudskim pravima. Dobile su široku podršku, uključujući i podršku koordinatora Pakta za stabilnost, za stavljanje pitanja žena na listu prioriteta Radnog stola za demokratizaciju i ljudska prava i za uključivanje opozicionih stranaka i građanskog društva u ovaj proces. Pitanja spola su sada uključena u *Task Force* kako bi se unaprijedila dalja nastojanja u ovom pravcu.

INSTITUCIJE ZA ZASTITU LJUDSKIH PRAVA

Napredak u radu Institucija

94. U toku prethodnih šest mjeseci bila su uočljiva tri trenda : prvo, institucije su primile znatno veći broj slučajeva, izdale su više odluka i izvještaja ali ne i dovoljno brzo da bi mogle rješavati novopristigle slučajeve, i kao treće veći procenat slučajeva koje je registrirao Dom za ljudska prava (na raspolaganju nisu bili podaci Ombudsmena) odnosi se na imovinska i finansijska pitanja.

Broj registrovanih slučajeva Dom za ljudska prava Ombudsmen CRPC

April 1999	1888	2903	180,000
Oktobar 1999	279 (+907)	3454(+551)	225,000(oko45,000)
Broj završenih slučajeva			
April 1999	177	1031	36,000
Oktobar 1999	303(+126)	1335(+304)	59,000(oko23,000)

Procenat registriranih slučajeva pred Domom za ljudska prava koji se odnose na imovinska pitanja

April 1999	85%
Septembar 1999	90%

Dom za ljudska prava:

95. **Sto se tice Doma za ljudska prava, doslo je do povecanja stepena postivanja odluka, posebno u Federaciji, i to u sljedecim oblastima:** vojni stambeni fond, gdje se provode i prate zakonodavne reforme; civilni stambeni fond, gdje su uoceni odredjeni koraci u pravcu ostvarenja povrata, iako se konkretni rezultati jos uvijek javljaju u ogranicenom broju; dodjela nadoknada, gdje Federacija, ali ne i RS, vrsi isplatu vecine odredjenih nadoknada; slucajevi smrtne kazne, gdje su odluke ukinute, a krivicni zakoni izmijenjeni; diskriminacija pri zaposljavanju, gdje je doslo do jednog slucaja povratka na posao. Problemi jos uvijek postoje u pogledu implementacije, i to u slucajevima koji ukljucuju: slucaj nestanka, gdje RS jos uvijek nije ispostovala prvu odluku Doma; diskriminaciju na osnovu religije, gdje RS nije ispostovala odluku Islamske zajednice.
96. U periodu na koji se odnosi ovaj Izvjestaj donesene su odluke u dva, sa aspekta ljudskih prava, vrlo znacajna slucaja: Zahirovic protiv BiH i FBiH, odluka kojom se uspostavlja presedan u pogledu diskriminacije pri zaposljavanju Špogledati stav 70. u gornjem tesktuĆ; i Islamska zajednica u BiH protiv Republike Srpske, koja tretira diskriminaciju na osnovu religije u poslijeratnom kontekstu, a posebno neodobravanje ponovne izgradnje dzamija u Banjoj Luci. U vrijeme izrade ovog Izvjestaja nijedna od ovih odluka nije ispostovana. (Odluke i izvjestaji Doma se mogu dobiti u Sekretarijatu ili na internetu, www.gwdg.de/čujvr/hrch/hrch/hrch.htm).

Ombudsmen za BiH:

95. **Duzina postupaka:** U toku perioda na koji se ovaj Izvjestaj odnosi, u kontekstu duzine postupaka, prema clanu 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima, gotovo da se jedino pominje RS. Lokalne vlasti u RS-u su ispostovale preporuke Ombudsmena za BiH u svega nekoliko slučajeva, u odredjenom roku. U ovoj oblasti je doslo do veće saradnje sa lokalnim organima vlasti i sudovima, mada postoji nekoliko slučajeva gdje je postivanje izostalo.
96. **Imovinska pitanja:** Trenutno, osnovni problem predstavlja neprovođenja odluka koje su prema novim zakonima donijeli organi upave za stambena pitanja. Problem trenutno izgleda

ozbiljniji u Federaciji, barem sto se tice broja slucajeva u kojima je do sada donesen finalni izvjestaj. Delozacije nisu izvršene u zakonski odredjenom roku usljed poteskoca u pogledu iznalazenja alternativnog smjestaja za sadasnje korisnike. Broj slucajeva koje je Ombudsmen za BiH dostavila OHR-u za daljnje mjere je i dalje ogrnčen, ali se ocekuje da ce isti biti u porastu. Drugo pitanje se tice slucajeva gdje organi uprave za stambena pitanja nisu donijeli odluke u zakonskom roku. Devetnaest novih slucajeva protiv Federacije je u tom pogledu nedavno dostavljeno OHR-u za daljnje mjere, nakon sto je istekao rok u okviru kojeg su lokalni organi trebali ispostovati preporuke Ombudsmena za BiH. Cak i da prema novim zakonima objektivno postoje poteskoce da se rokovi ispostuju (na primjer, zbog nedostatka osoblja), Ured Ombudsmena za BiH, nakon presedana Doma, nema drugog izbora nego da utvrdi krsenja Konvencije u imovinskim slucajevima, i najvjerojatnije ce ih dostaviti OHR-u za daljnje mjere.

97. **Stanovi JNA:** Ombudsmen za BiH je u ovom periodu izdala veci broj konacnih izvjestaja nakon presedana Doma, ali ti izvjestaji i dalje ostaju povjerljive prirode. Ombudsmen za BiH je za sada odlucila da nece nastaviti pregled slucajeva ponistenja ugovora. Medjutim, medjunarodna zajednica i dalje nadgleda implementaciju relevantnih odredbi koje je Visoki predstavnik nametnuo u svojim odlukama u vezi sa vec registriranim i eventualno novim slucajevima.
98. **Specijalni izvjestaji:** U ovom periodu su izdata tri bitna Specijalna izvjestaja. Prvi, pod nazivom "Specijalni izvjestaj o pravu na mirno uzivanje imovine i o diskriminaciji u uzivanju ovog prava s obzirom na clan 139. Zakona o penziono-invalidskom osiguranju", izdat 26. maja, tretira pitanje smanjenja penzija vojnika bivse JNA za 50 % na osnovu clana 139. federalnog Zakona o penzionom i invalidskom osiguranju. Na osnovu iznosa umanjjenja, kao i cinjenice da se ova mjera jedino odnosi na bivse pripadnike JNA, Ombudsmen za BiH je iznasla patern diskriminacije i krsenje imovinskih prava prema clanu 1. Protokola 1 Evropske konvencije o ljudskim pravima. OHR i Ministarstvo socijalne politike skupa rade na amandmanima na clan 139. gore navedenog Zakona.
99. Drugi Specijalni izvjestaj pod nazivom "Specijalni izvjestaj o pravu na mirno uzivanje imovine i o diskriminaciji u uzivanju ovog prava u vezi sa planovima ravoja u Opcinama Modrica, Derventa i Novi Grad", izdat 27. maja, tretira legalitet prakse preuzimanja zemljista koje su manjinski narodi ranije koristili u 3 općine RS-a, a koja se javila nakon amandmana na lokalne planove razvoja. Ombudsmen za BiH je ustanovila patern diskriminacije, kao i krsenje imovinskih prava manjina, buduci da je praktican ishod usvojenih mjera nemogucnost za ranije korisnike zemljista (buduci povratnici iz reda manjinskog stanovništva) da ponovo izgrade svoje kuce na istom zemljistu gdje su njihove kuce bile locirane prije rata. Od lokalnih nadležnih organa je zatrazeno da osiguraju da raniji korisnici zemljista imaju prioritet u svim buducim dodjelama, odnosno raspolaganjem zemljista. Ombudsmen za BiH trenutno prati taj slucaj, kao i proces postivanja od strane lokalnih vlasti.
100. Treci Specijalni izvjestaj, izdat 29. septembra, odnosi se na nedavne incidente u vezi sa povratkom u oba BiH entiteta, i na propust nadležnih organa da efektno zastite povratnike. Pogledati stav 5. u gornjem tekstu u kojem je ovaj Izvjestaj detaljno preciziran. (Dodatne informacije o radu Ombudsmena za BiH mozete naci na <http://www.ohro.ba/>).

Komisija za imovinske zahtjeve izbjeglica i raseljenih osoba:

103. Donosenjem konacnih odluka o zakonskom pravu na imovinu (i privatnu imovinu i stanarska prava), Komisija za imovinske zahtjeve izbjeglica i raseljenih osoba je obezbijedila organima nadležnim za implementaciju Daytonskog sporazuma instrumente na osnovu kojih ce ostvariti svoje duznosti. Komisija je do sada izdala 59,028 konacnih i obavezujućih odluka. Komisija za svaki slucaj izda obavijest koja sadrzi informacije o predratnim nosiocima prava na imovinu koja je odabrana za rekonstrukciju, sto je pomoglo da se obezbijedi da korisnici pomoci u rekonstrukciji budu ljudi sa pravnim interesom nad zemljom i kucama koje su identifikovane za popravak; i da se projekti izvode na zdravoj pravnoj osnovi.
104. Statisticki podaci o postivanju odluka Komisije za imovinske zahtjeve izbjeglica i raseljenih

osoba nisu dostupni, ali izvjestaji sa terena ukazuju na to da je stepen postivanja jos uvijek vrlo nizak. Politicko opstruiranje od strane pojedinih duznosnika, kao i nedostatak volje na strani nekih elemenata u pravnom i institucionalnom okviru i dalje predstavljaju prepreku nastojanjima mnogih raseljenih osoba da se vrate. Kriticko pitanje je nedostatak pravnog okvira za implementaciju odluka Komisije za imovinske zahtjeve izbjeglica i raseljenih osoba. Medutim, pripremljeni su nacrti zakona koji ce osigurati efikasniju implementaciju odluka Komisije za imovinske zahtjeve izbjeglica i raseljenih osoba. Oba entiteta trenutno razmatraju te nacрте zakona. (Dodatne informacije o radu Komisije za imovinske zahtjeve izbjeglica i raseljenih osoba mozete naci na <http://www.crpc.org.ba>).

NEVLADINE ORGANIZACIJE I GRADJANSKA DRUSTVA

105. **Pravna ogranicjenja na rad bosanskih nevladinih organizacija:** Bosanske nevladine organizacije nailaze na razna pravna ogranicjenja koja otezavaju njihovo efikasno organizovanje. Osobito, postojeci pravni okvir ne dopusta nevalidnim organizacijama da djeluju u drugom entitetu, osim u onom u kojem su registrovane. Ovo znaci da nema pravnog okvira za postojanje domacih nevladinih organizacija u pravom smislu te rijeci. Ovim se stvaraju poteskoce za razvoj drzavnih sportskih organizacija i onemogucava se uspostava Crvenog kriza na drzavnom nivou. Osim toga, ne postoji mehanizam koji bi omogucio uspostavu krovnih organizacija koje ce obuhvatati clanove iz oba entiteta. Medunarodne organizacije i domace nevladine organizacije aktivno rade na izradi novog zakonodavstva koje ce poboljsati postojecu situaciju, i u toku perioda na koji se ovaj Izvjestaj odnosi finalizirale su Zakon o udruzenjima i fondacijama na drzavnom nivou kao dva entitetska zakona.
106. **NVO fondacija za Bosnu i Hercegovinu:** Trenutno se radi na ostvarenju cilja da se formira domaca fondacija koja ce pomoci u stvaranju odrzivog sektora NVO u BiH. Takva fondacija je od osnovnog znacaja za osiguranje postojanja domaceg okvira s ciljem olaksanja razvoja gradjanskog drustva, kao i unapredjenja rada u oblasti zastite ljudskih prava. U periodu na koji se ovaj Izvjestaj odnosi, fondacija je finalizirala svoj statut i strategiju za prvu godinu rada, i pripremila je dva prijedloga za projekte koji ce se realizirati u saradnji sa ostalim domacim NVO. Uslijed problema identifikovanih u gornjem tesktu, Fondacija nije bila u stanju da se registruje u Bosni, te je zapocela proces registracije u Nizozemskoj.
107. **BiH NVO Vijece:** Uprkos pravnim poteskocama koje su ukratko izlozene u gornjem tesktu, BiH NVO Vijece, najveca lokalna krovna organizacija u BiH, je postigla znacajan napredak u toku perioda na koji se ovaj Izvjestaj odnosi. Vijece obuhvata 300 organizacija-clanica iz oba entiteta. U maju je predstavnik BiH NVO Vijeća po prvi put prisutvovao Donatorskoj konferenciji u Briselu kada su identifikovane potrebe nevladinog sektora u BiH, koje su istom prilikom i razmatrane. Osim toga, BiH NVO Vijece je dobilo podrsku Winston fondacije za mir u svijetu koja je u julu dodijelila sredstva za aktivnosti na izgradnji kapaciteta Vijeća. Vijece se pridruzilo tri novouspostavljena regionalna foruma (Forum Srpsko Sarajevo, Vrbasko/Ramski Forum i Hercegovacki forum), i finaliziralo je svoju strategiju u pogledu saradnje sa medjunarodnim NVO. Jedna od nabitnijih promjena je ta da se Vijece od sada fokusira na konkretne projekte u saradnji sa svojim clanovima. Na kraju, Vijece, inspirisano Paktom o stabilnosti, trenutno pokrece inicijativu u cilju povezivanja svih krovnih organizacija u regionu.
108. **HCA omladinska mreza u BiH:** HCA omladinska mreza predstavlja projekat Ureda Skupstine gradjana Helsinkija sa sjedistem u Banjoj Luci i Tuzli, koji je inace pokrenut 1997. godine. Projekat okuplja vise od 60 omladinskih organizacija, grupa i pojedinaca iz oba bh. entiteta i cilj mu je da im pomogne da preuzmu aktivnu ulogu u procesima demokratizacije u BiH. U toku perioda od aprila do septembra mreza je bila vrlo aktivna i uz svoje aktivnosti povecala je i svoje clanstvo iz svih dijelova BiH. U maju je mreza pocela sa izdavanjem mjesecnih biltena i organizovala je Proljetni festival kulture pod nazivom "Mostovi prijateljstva 1999." koji je odrzan

u Mostaru. Dana 15. maja HCA omladinska mreza u BiH organizovala je za predvodnike omladine prvi trening/radionicu na temu rjesavanja konflikta bez upotrebe sile, u Laktasima (RS). Osim toga, mreza je pripremila novu strategiju za svoj TNT omladinski magazin posvecen vizijama omladine o uspostavi novog drustva u BiH, promoviranju omladinskih organizacija, kao i saradnji sa omladinskim casopisima na prostoru bivse Jugoslavije. Najnovijeg datuma je njihova aktivnost usmjerena na Ljetnu skolu posvecenu "Medijima i promoviranju omladinskih organizacija" koja je odrzana u Distriktu Brcko.

RAZVOJ DOGADJANJA U POLITICI

Vijece Evrope:

109. Dana 25. maja su Komitet za politicka pitanja i Komitet za pravna pitanja i ljudska prava pri Vijeću Evrope utvrdili listu uvjeta za primanje BiH u Vijeće Evrope. Osnovni uvjeti za prijem BiH u Vijeće Evrope, iz oblasti ljudskih prava su:
- upostava mehanizama s ciljem osiguranja potpunog funkcioniranja institucija za ljudska prava;
 - neprekidna revizija zakonodavstva s ciljem osiguranja potpunog postivanja Evropske konvencije o ljudskim pravima;
 - potpuna saradnja sa Međunarodnim sudom u Hagu;
 - usvajanje zakona s ciljem postizanja profesionalnog i nezavisnog sistema tuzilastva i sudskog sistema;
 - potpuna saradnja i postivanje Aneksa 7, ukljucujuci i usvajanje i implementaciju imovinskih zakona;
 - sustinski napredak u oblasti izmjena i dopuna skolskih udzbenika i uspostavljanje obrazovnog sistema kojim ce se iskorijeniti etnicka segregacija;
 - zavrsetak izdavanja potvrda za policiju, uspostava multietnicke policije, i puno postivanje odluka UN IPTF-a.
110. U toku perioda na koji se odnosi Izvjestaj nisu ispunjeni brojni uvjeti. HRCC je pripremio izvjestaj o postigutom napretku u kojem se detaljno iznose sva dostignuca, kao i oblasti gdje do postivanja jos uvijek nije doslo. Ukoliko zelite izvjestaj, molimo vas da kontaktirate HRCC.

Pakt o stabilnosti:

111. Zemlje sudionice i medjunarodne organizacije su se sastale u Sarajevu dana 30. jula 1999. godine kako bi podrzale cilj i principe Pakta o stabilnosti za jugoistocnu Evropu kojeg je inicirala Evropska unija i stavila ga pod pokroviteljstvo OSCE-a. Pakt o stabilnosti daje sveobuhvatan i koherentan pristup regionu, uz obecanje drzavama jugoistocne Evrope da ce primiti medjunarodnu pomoc i na kraju biti integrirane u evropske politicke i ekonomske strukture, zauzvrat za stalni progres ka demokraciji, postivanju ljudskih prava i saradnji u regiji.
112. Radni sto Pakta o stabilnosti na temu demokratizacija i ljudska prava odrzao se u Zenevi 18. i 19. septembra gdje je dogovreno da ce uspostava cetiri radna tijela omoguciti djelovanje Pakta o stabilnosti na polju promocije ljudskih prava u regiji. U skladu s tim osnovana su radna tijela na sljedece teme: ljudska prava i nacionalne manjine (sto ukljucuje i Rome), ciji ce koordinator biti Slovacka; dobro rukovodjenje (sto ukljucuje lokalne vlasti i institucije za ljudska prava), ciji je koordinator Vijece Evrope; jednakost medju polovima, ciji je koordinator OSCE; i mediji, ciji je koordinator Ujedinjeno kraljevstvo. Pitanjima povratka i obrazovanja bavice se radne grupe, odnosno projekti koji egzistiraju od ranije.

HRCC, "Smjernice terenskim uredima br. 3 Smjernice iz oblasti obrazovanja," 1. septembar 1999.

HRCC, "Prijem Bosne i Hercegovine u Vijeće Evrope: Pregled postignutog napretka," 19. oktobar 1999.

IHRLG, "Ljudska prava žena u Bosni i Hercegovini," 15. maj 1999.

JSAP, "Tematski izvještaj 2: Inspekcija općinskog pravobranilaštva u Livnu, Kanton br. 10, u toku perioda od 5. do 16. jula 1999," veza: UNMIBH/JSAP/1999/002.

Ombudsmen za Bosnu i Hercegovinu, "br. 3275/99 – Diskriminacija u efikasnoj zaštiti ljudskih prava povratnika u oba entiteta Bosne i Hercegovine," 29. septembar 1999.

Ombudsmen za Bosnu i Hercegovinu, "br. 2859/99 – Specijalni izveštaj o pravu na mirno uzivanje imovine i o diskriminaciji u oblasti uzivanja ovog prava s obzirom na član 139. Zakona o penzionom i invalidskom osiguranju," 26. maj 1999.

Ombudsmen za Bosnu i Hercegovinu, "(B) 655/98 – Specijalni izveštaj o pravu na mirno uzivanje imovine i o diskriminaciji u uzivanju ovog prava u vezi sa izmjenama planova razvoja u Općinama Modrica, Derventa i Novi Grad." 27. maj 1999.

OSCE, "Diskriminacija u zapošljavanju u Bosni i Hercegovini," 24. juni 1999.

OSCE, "Propadanje: bosanski penzioni sistem i njegovi trenutni problemi," juni 1999.

UNESCO, "Nastavni planovi i programi za "grupu nacionalnih predmeta" u Bosni i Hercegovini: Izveštaj za UNESCO," avgust 1999.

UNMIBH, "Izgradnja civilnih organa koji rade na provedbi zakona u Stocu i cijelom Hercegovačko-neretvanskom kantonu," juni 1999.

UNMIBH, "Od zajednicke do jedinstvene policije: nastavak razvoja policije u srednjoj Bosni," septembar 1999.

UNMIBH, "Izgradnja civilnih organa za provedbu zakona u Stocu i cijelom Hercegovačko-neretvanskom kantonu, decembar-maj 1999."

Office of the High Representative